

ILK HIKOYALARIDAGI IJODIY O'ZIGA XOSLIK

ТВОРЧЕСКАЯ ИНДИВИДУАЛЬНОСТЬ В РАННИХ ИСТОРИЯХ

CREATIVE INDIVIDUALITY IN EARLY STORIES

Muxtoraliyev Bahromjon Ilyosjon o'g'li¹¹Farg'ona davlat universiteti doktoranti**Annotatsiya**

Maqolada Anvar Obidjon ijodining alohida o'rni hikoyalarida tasvirlangan voqea o'z mohiyati va ahamiyati jihatidan epik turning roman, povest kabi janrlaridan farqlanmasa ham, biroq tasvirning ko'lami, syujet va kompozitsiyaning nisbatan soddaligi, bayonning asosan bir shaxs tomonidan olib borilishi jihatlarini yoritilgan. Shuningdek, "Hikoya, odatda, qahramon hayotidan bitta (ba'zan bir-biriga uzviy bog'liq, qisqa muddat davomida kechgan bir necha) voqeani qalamga oladi. Tasvirlanayotgan voqealarning qisqa vaqt davomida kechishi hikoyaning hajman kichik, syujeti sodda, ishtirok etuvchi personoijlar soni kam bo'lishini taqozo etadi. Har qanday voqea ham hikoya bob emasligi bayon etilgan.

Аннотация

В статье, хотя описанный в рассказах рассказ занимает особое место в творчестве Анвара Обиджона, по своей сути и значению не отличается от жанров эпического типа, таких как романы и новеллы, размахом изображения, относительной простотой. В статье подчеркивается сюжетность и композиция, а также то, что повествование в основном ведется одним человеком. Также «Повесть, как правило, охватывает одно (иногда несколько взаимосвязанных событий, произошедших за небольшой промежуток времени) из жизни героя. Кратковременность изображаемых событий требует небольшого размера рассказа, простоты сюжета и небольшого числа участников. Утверждается, что не каждое событие является главой истории.

Abstract

In the article, although the story described in the stories of the special place of Anvar Obidjon's work does not differ in its essence and importance from genres of the epic type, such as novels and short stories, the scope of the image, the relative simplicity of the plot and composition, and the fact that the narration is mainly carried out by one person are highlighted in the article. Also, "The story, as a rule, covers one (sometimes several interrelated events that took place over a short period of time) from the life of the hero. The short duration of the depicted events requires that the story is small in size, the plot is simple, and the number of participants is small. It is stated that not every event is a story chapter.

Kalit so'zlar: hikoya, janr, uslub, mahorat, portret, bolalar adabiyoti.

Ключевые слова: рассказ, жанр, стиль, мастерство, портрет, детская литература.

Key words: story, genre, style, skill, portrait, children's literature.

KIRISH

Zamonaviy o'zbek hikoyachiligi taraqqiyotida Anvar Obidjon ijodining alohida o'rni bor. U, ayniqsa, bolalar adabiyotida ushbu janri ham mavzu, ham obraz jihatidan yangiladi. Tasviriy ifoda va vositalardan samarali foydalanib betakror holat va kartina, chuqur falsafiy fikr ifodalashga erishdi. Ma'lumki, hikoya "Epik turga mansub kichik hajmli janr, shu janrda yozilgan asar (syujet va kompozitsiyaning nisbatan soddaligi, bayonning bir shaxs tomonidan olib borilishi bilan roman va qissadan farqlanadi; asosan nasriy ifodaga ega bo'ladi)"[1]. Shu bilan birga, "... u o'ziga xos imkoniyat va hayotiy qamrovga ega. Hikoyada tasvirlangan voqea o'z mohiyati va ahamiyati jihatidan epik turning roman, povest kabi janrlaridan farqlanmasa ham, biroq tasvirning ko'lami, syujet va kompozitsiyaning nisbatan soddaligi, bayonning asosan bir shaxs tomonidan olib borilishi jihatidan farqlanib turadi"[2]. Shuningdek, "Hikoya, odatda, qahramon hayotidan bitta (ba'zan bir-biriga uzviy bog'liq, qisqa muddat davomida kechgan bir necha) voqeani qalamga oladi. Tasvirlanayotgan voqealarning qisqa vaqt davomida kechishi hikoyaning hajman kichik, syujeti sodda, ishtirok etuvchi personoijlar soni kam bo'lishini taqozo etadi. Har qanday voqea ham hikoya bob emas. Hikoya asosida yotgan voqeaning yaxlit, tugal bo'lishi talab etiladi, buning uchun u o'zining boshlanishi va yakuniga ega bo'lishi... lozim. Yaxlit voqeani tasvirlash asnosida hikoyanavis yo shu voqeaning, yo uning vositasida harakterning mohiyatini ochib beradi"[3]. Anvar Obidjon ham hikoyaning ana shunday ulkan imkoniyatlaridan samarali foydalanadi. Uning hikoyalarida futbol to'pi so'zlaydi, o'z sarguzashtini bayon etadi ("Futbol to'pining sarguzashtlari"); pashsha o'zining mashaqqatli hayot yo'lini so'zlab beradi ("Pashshavoyning boshidan kechirganlari"); hashorot, parranda va hayvonlar o'z tabiatlari haqida ma'lumot beradilar ("Atrofimizdagi qiziqchilar"). Bu esa hikoyaning nafaqat bolalarbop, balki kattalar uchun ham qiziqarli, ta'sirchan bo'lishini ta'minlaydi. Masalan, uning "Futbol

to'pining sarguzashtlari" (1984) hikoyasi "Olti taymli hangoma" deb atalib, olti qismdan iborat. Hikoyaning birinchi qismi "Katakka ko'milgan tangalar" bo'lib, unda futbolga juda ishqiboz bo'lgan Akmal qora degan "istarasi issiq" bolaning magazindan sariq to'pni sotib olish voqeasi bilan boshlanadi. Ushbu voqealar ana shu sotib olingan sariq futbol to'pi tomonidan bayon etiladi. Yozuvchi voqelikni jonli, ta'sirchan bayonini yuzga chiqarish uchun roviy-qahramon – futbol to'pi nutqidan samarali foydalanadi. Futbol to'pi o'smir yoshdagi bolalar singari fikrlaydi, so'zlaydi. Chunki bu yoshda bolalar, ayniqsa, futbol o'ynashga ishqiboz bo'lishadi. Futbol to'pining xotiralari tarzda berilgan ushbu hikoya shunday boshlanadi: "Magazindan meni Akmal qora degan istarasi issiq bola sotib oldi. U o'siq kipriklarini pirqiratib "anovi sarig'ini cho'zing-chi", deya do'konchiga meni ko'rsatganida, shunaqayam sevinib ketdimki, agar sizning ham damingizni chiqarib, besh yarim oy peshtaqtga tashlab qo'yishsa, bir chetda jim turishga majburlik qanchalik qiyinligini tushunib yetgan bo'lardingiz"[4]. Nihoyat Akmal qora to'pni uyiga olib kelgach, onasining o'g'irlikda ayblovigiga duchor bo'ladi. Ma'lum bo'lishicha, u har kuni maktabda ovqatlanish uchun beriladigan puldan besh tiyndan yig'ib yurib ushbu futbol to'pini sotib olgan. Akmal to'plagan pullarini tovuq katagiga ko'mib yurishi, bir kuni to'pni sotib olish uchun pulni olgani borganida tangalar ustiga chipor tovuq'ining tuxum to'plab o'tirganini ko'rish davrning dolzarb masalasiga munosabatini ifodalashga xizmat qiladi. Bu esa Anvar Obidjon uslubiga xos jihatni – bolalarga atalgan asarlarda ham kattalar uchun muhim bo'lgan mavzuni yoritish uchun iqtidorini ko'rsatadi. Shu bois ham yozuvchining asarlari kattalar uchun ham, bolalar uchun ham birdek jozibalidir: "Xazina" mo'ljalidagiga yetib qolganida, uni kovlab olish uchun katakka kirib qarasa, tangalari ko'milgan joyga chipor tovuq'ini tuxum to'plab, ustiga so'ppayib o'tirib olganmish. Surbetlik bundan ortiq bo'ladimi? Bundaqangi molparas tovuq o'z vaqtida tarbiyalanmasa, oqibati chatoq tugaydi. Bugun tanganing ustida jo'ja ochkisi kelibdimi, yanagi safar tuxumni to'ppa-to'g'ri xonadon mulki saqlanadigan sandiqning qopqog'iga qo'yadi. Keying gal qarabsizki, davlat bankasidagi po'lat jovonga joy qilib bermasang, tuxum bosmayman, deb turib oladi. Faqat o'z huzurini o'ylaydigan tovuqlar yoki tovuqfe'llar ko'p bo'lgan yerda esa hech qachon futbol taraqqiy etmaydi. Futbolchilar ham o'sha xudbinlardan o'rnak oladi, biron komandaga o'tib o'ynashdan oldin o'ziga qanday naf tegishini so'rab-surishtirishga tushadi, fidoyilik yo'qoladi"[5,98].

ADABIYOTLAR TAHLILI

Professor Y. Solijonov Anvar Obidjon ijodining yana bir o'ziga xos individual jihati to'g'risida quydagilarni yozadi: "Mening nazarimda Anvar Obidjonning ijodiy qiyofasida har doim izlanish istagi g'oyatda kuchli ekanligi ko'zga tashlanadi. U, avvalo, adabiy tilimizning butun tarovatini namoyon qilish, uni bezab turgan xalq tiliga oid so'zlarning teran ildizlarini topishga intiladi. Ayniqsa, iste'moldan chiqib ketgan shevaga oid so'zlarni ham joy-joyida qo'llab, ohangning boshqacha jaranglashi va mazmunni teranlashtirishga xizmat qildiradiki, bu faqat bolajonlarni emas, balki ularning ota-onalarini ham quvontiradi, tilimiz xazinasini chuqurroq o'rganishga o'rgatadi. Agar sinchiklab qaralsa, shoir she'rlarida istifoda etilgan so'zlarning aksariyati o'zbek tilining 5 jildlik izohli lug'atida ham uchramaydi. Aslida, haqiqiy san'atkor o'z ona tilining xazinasini yangi so'z va iboralar bilan boyitishga mas'uldir"[6,215]. Darhaqiqat, yozuvchi "Futbol to'pining sarguzashtlari" hikoyasida ham tilimizning boyliklaridan: o'xshatish, qiyos, metaforik so'z va iboralar, maqol va matallardan samarali foydalanadi. Barcha yoshdagilar uchun muhim ahloqiy va tarbiyaviy ahamiyatga ega falsafiy fikrlarni asar qatiga singdirib yuboradi.

Akmal qoraning dadasi tomonidan tepilgan to'p devorlar osha yuk mashinalari shtob bilan o'tayotgan katta ko'chaga uchib o'tadi. Ushbu xolat to'p tomonidan shunday bayon etiladi: "Nahotki, endigina shirin hayotim boshlanganda g'ildiraklar tagida nobud bo'lsam? To'g'ri, ichiga havo to'ldirilgan g'ildiraklar aslida uzoq qarindoshim. Ammo ular mendan ancha baland, balandlar esa payti kelganda, qarindosh tugul o'z ukasiniyam tanimay qolishi mumkin"[5]. "Kosa tagida nim kosa" tarzda berilgan ushbu gapda mansabidan havolanib, hatto yaqinlarini ham tanimay qolgan amalparast, xudbin kimsalar ham tanqid ostiga olingan. Mashinalar ostiga tushib yorilish havfida turgan to'pning ushbu fikri ham o'ziga xos falsafiy ma'noga ega: "Eh, kelib-kelib, o'zingnikilar seni tepib tursa, juda-juda alam qiladi-da. Menimcha, dunyoda bundan dahshatliroq fojia bo'lmasa kerak"[5]. Ushbu o'rinda O. Abobakirovning "Anvar Obidjon hikoyalaridagi obraz va personajlar voqelikka o'zlarining yashash tarzidan kelib chiqib baho beradilar. Ayniqsa, ular o'z nutqlari bilan alohidalik, individualliklarini namoyish etadilar"[7], degan so'zlari xarakterlidir.

Qum ortilgan mashinaga tushgan futbol to'pi Qo'zi qassob uyiga yetib boradi. Qo'zi qassob esa o'g'li Qo'chqoraliga o'ynash uchun to'p olib kelganini so'zlaganida, unga futbol to'pining munosabati shunday ifodalanadi: "So'laqmonday kishining g'irt yolg'on gapirayotganini ko'rib, haddan

tashqari uyalib ketdim. Mani sotib olguncha bechora Akmal qora qancha qiyinchiliklar ko'rganini bu tayyorxo'r bilmaydi-da"[5,91-92].

Qo'chqorali futbolga umuman qiziqmaydi, u mexaynik bo'lmoqchi. Uning otasi esa o'g'lini qassob qilmoqchi. Qo'zi qassob to'pni Emin etikdo'zga mahsiga yamoq soldirish uchun beradi. Futbol to'pi bu holatni shunday tasvirlaydi: "Emin etikdo'z kalishnusxa burnining ustiga ko'zoynak qo'ndirib, menga diqqat bilan tikildi. Keyin tirnog'ida etimni tatalab ko'ra boshladi. O'zingiz bilasizki, hayotim mazmuni har qanday tepkiga o'z vaqtida moslashib olish, turli maqsaddagi qitiqlashlarga chidash esa mening vazifamga kirmaydi. Shunga qaramasdan, bu safar qahramonlarcha toqat qilib turdim"[5,93].

Tanbal Qo'chqorali qiyofasi otasining to'pni tepishga undoviga javoban "Maktabimizga kelgan bir do'xtir ovqat yegandan keyin yugurish apasniy" deb qilgan javobida ko'rinadi.

Emin etikdo'z tomonidan endi bigiz bilan teshilish arafasida Farhod degan bolaning do'konga kirib kelishi futbol to'pining teshilishidan saqlab qoladi. Yozuvchi har bir kasb egasini o'z tilidan, o'z falsafasi orqali gavdalandiradi. Masalan, Qo'ziqassob: " – Mexaynik bu – o'lgunicha mexaynik. Pidbo'lchilar o'ttizga bormay tamom bo'ladi. O'ttiz yoshda ishsiz qolganingdan keyin qassoblik qilmay qayoqqa borarding?" desa, Emin etikdo'z: "Biz etikdo'zlar hatto jahon birinchiligida ishlatiladigan to'plarga ham charm deb qaraymiz. Baski charm ekan, uni maxsiga yamoq qilaman" deydi.

Farhod futbol to'pini tepamahallaliklar bilan quyimahallaliklar o'rtasida stadionda bo'ladigan musobaqaga olib chiqadi. Darvozabon bola qiyofasini rivoyachi-qahramon shunday tasvirlaydi: "Darvozabonning sumbatini ko'rib xo-xohlagingiz keladi. Havo jizillatib turganiga qaramay, boshida qulog'i tushirilgan telpak, egnida kattakon po'stin, paxtali shim ustidan kiyilgan qo'pol kirza etikning qo'nji tizzasidan bir qarich balandda. Shu kepatada uzunasiga yonboshlab yotsayam, darvozaga gol urish amrimahol bo'p qoladi"[5,97].

Hikoya voqeligiga terakday darvozabon Voqisher bilan bog'liq uch kun avvalgi mahalladagi to'yda bo'lib o'tgan voqeani retrospeksiya orqali kiritilishi syujetdagi rang-barang holatni yuzaga kelishini ta'minlagan: "Bundan uch kun avval mahalladagi bir to'yda chiroq o'chib qoldi. Bir zumdan so'ng yongach, bundoq qarashsa, kelin-kuyovning oldidagi stol ustida daydi ko'ppak bimalol varaqisomsa yeb o'tiribdi. Oqsoqol: "Buni tirigicha ushlab beringlar menga!" deb na'ra tortishi bilan oq ko'cha darvoza taqqa-taq berkitilib, odamlar tashqarini tezda qurshab olishdi. Devor tagidagi kandikni to'sib turish Voqisherning zimmasiga tushdi. It sho'rlik sirkdagi otga o'xshab doira bo'yab chop ketdi. Faqat farqi shu ediki, sirkdagi ot olqish olsa, bunga ketma-ket tepki yog'ilib turdi. Itning ahvoli qanchalik tang bo'lmasin, bu yerga qaysi yo'ldan kirib kelganini unutmagandi, qulay fursat poylab turib o'zini jon holatda kandikka urdi. Voqisher uning bir siqim junini yulib qolishga zo'rg'a ulgirdi. Muttaham itni bearmon tepkilash imkonidan mahrum bo'lgan o'spirinlar xumorbostiga endi Voqisherning changini qoqa ketishdi"[5,97].

Yozuvchi o'xshatishlar orqali qahramonlarning lahzalik holat va qiyofalarini mohirlik bilan aks ettiradi. Bu borada G'afur G'ulomning o'xshatishlar vositasida qahramonlar tasvirini "Shum bola" qissani yaratishdagi mahoratidan ta'sirlanganligi ko'zga tashlanadi. Anvar Obidjon mahorati shundaki, ulug' yozuvchi an'anasiga ijodiy yondashgani holda o'ziga xos tasvir yaratadi. Masalan, Farhodning musobaqadan oldin tepamahalla bolalariga qarata o'yin taqdiri darvozabonga bog'liqligi to'g'risidagi so'zlardan ruhlangan Voqisher holati: "Bu gapdan Voqisherning hiyla dimog'i ko'tarildi. Indamasdan borib darvozadan joy olgan chog'da, maqtanchoq Napalyonning besonaqay yog'och ramkadagi portretiga o'xshab qoldi [5,98]" tarzda ifodalanadi.

O'yin boshlanishidan oldin tepamahallalikalarga bir o'yinchi yetmay qolgach yo'lakda Olaparini ergashtirib kelayotgan Botir sariq degan bola bilan itiga oltita konfet, o'ziga o'nta yong'oq berish sharti bilan "shartnoma" tuzadilar. Yana Botir sariq faqat hujumda o'ynashini shart qilib qo'yadi. Musobaqada tepamahallaliklar g'olib keladilar. O'yinda Botir sariqning Olapari raqib hujumchilarini ayamay talab tugani mahalla bolalariga qo'l keladi. O'yin so'ngida itga konfetlar yog'ilib ketgan bo'lsa-da, yong'oq pishig'i hali boshlanmagani uchun Botirga va'da qilingan shart bajarilmay qoladi.

Farhod lagerga jo'nash oldidan futbol to'pini qo'shni hovlida yashovchi Dildora degan qizaloqqa tashlab ketadi. Shunda futbol to'pi Farhod bilan Akmal qorani qiyoslaydi. Do'stlik, sadoqat, vafo haqida fikr yuritadi: "Senga jon dildan mehr qo'ygan dastlabki o'rtog'ingdan biron tasodif tufayli ayrilib qolsang, keyinchalik yo'l-yo'lakay uchraydiganlar orasidan sodiq do'st topish g'oyatda mushkulligini shu bugun anglab yetdim. O'zingiz ayting-chi, agar Farhodning o'rnida Akmal qora bo'lganida qandaydir olmayu handalaklarni deb mendek oshnasini tashlab ketarmidi? Yo'q! Meni sotib

olish uchun o'z rizqini qiyib yurishga bardoshi yetgan qadrdonim bu safar ham osma xaltadagi bodringlardan shartta-shartta voz kechgan bo'lardi[5,100]".

Furbol to'pi tasodifiy shamol tufayli dumalab ariqqa tushib ketadi. Asarda qassobxona biqinidagi so'ri ostidan oqib o'tgan ariqdan futbol to'pini tutib olmoqchi bo'lgan Qo'chqorali va Qo'zi qassob holati tasviriy ifoda va vositalardan mahorat bilan foydalanilgan holda shunday ifodalanadi: "– Qani, tur, Qo'chroqali! – gerdaygancha o'g'luga buyruq qildi Qo'ziqassob. – Shuni qo'ldan chiqarsang, ikki kun ovqatan tortib qo'yaman. Ustixonni sudyaning hushtagiga o'xshab og'ziga tiqib turgan Qo'chqorali nonushtaga noiloj barham berib, erinibgina so'ridan tushdi. Ariq bo'yidagi tolning tomiridan ushlab, yaqinlashib qolganida pishillagancha menga qo'l cho'zdi. To'satdan tomir uzilib ketdi-yu, u dodlab ariqqa yiqildi. Noshud o'g'lini qutqarish uchun Qo'ziqassob ham zavoddan chiqqan kemadek bo'lib o'zini ariqqa tashlagan chog'da Emin etikdo'z qah-qah otib kulib yubordi"[5,101-102].

Yozuvchi tasvirdagi kulgili holatlarni aks ettirishda ana shu tariqa o'xshatishlardan mohirlik bilan foydalanadi. Nihoyat, futbol to'pi o'zining sadoqatli do'sti Akmal qorani uchratadi. Hikoya voqealari do'stlik, sadoqat, vafo haqidagi fikr bilan shunday yakunlanadi: "To'g'ri, Akmal qora ham meni tepadi, ammo gap bunda emas. Birinchidan, biz to'plar azaldan tepkilanish uchun yaralganmiz. Qolaversa, kimdir seni yurak-yurakdan yaxshi ko'rishini seni hech qachon, hech narsaga sotmasligini doimo his qilib tursang uning tepkisi ham ko'nglingga og'ir botmas ekan"[5,102-103].

NATIJA VA MUHOKAMA

Akademik N.Karimovning "Usmon Nosir ijodi uch irmoqning tutashuvidan hosil bo'lgan daryodir. Bu irmoqlarning biri – she'riyat, ikkinchisi – tarjima, uchinchisi esa dramaturgiyadir"[8,50] degan so'zlarini Anvar Obidjonga ham qaysidir ma'noda qo'llash mumkin. Anvar Obidjon ijodini ham ana shunday daryoga qiyoslasak, unga quyilgan birinchi irmoq – she'riyat, ikkinchi irmoq – nasr, uchinchi irmoq – dramaturgiyadir. Anvar Obidjon nasr qolgan ikki irmoq tajribalarini ham o'ziga singdirgani bilan harakterlidir.

"Pashshavoyning boshidan kechirganlari" (1978) hikoyasini ba'zi "yangicha" romanlarga kinoya tarzda muallif "mitti roman - fojia" deb atagan. Asar roman shaklida shartli ikki qism (har biri to'rt bobdan) va xotimadan iborat.

Hikoya voqealari "Sharq" oshxonasi shiftidagi kandikda ota-onasi va akasi bilan yashaydigan Pashshavoy tomonidan so'zlab beriladi. Yozuvchining mahorati shundaki, oilani tanazzulga boshlaydigan ichkilikbozlik, mehrsizlik, xudbinlik, hiyonatkorlik kabi illatlarni pashshalar tasviri orqali fosh etadi. Pashshavoy ham barcha bolalar singari samimiy, rostgo'y, ota-onasiga va yaqinlariga mehribon, haqiqatparast. Pashshavoy bolalar kabi fikrlaydi va so'zlaydi. Bu esa voqelikning hayotiy, ta'sirchan ifodasini ta'minlagan.

Pashshavoy "Sharq" oshxonasiga kelib-ketuvchi odamlar to'g'risida shunday fikrlaydi: "Odamlarning fe'l-atvoriga hech tushunib bo'lmaydi. Ular ochqagan paytlarida oshxonaga mung'ayib kirib kelishadi-yu, qorinlari to'ygach birdan gerdayishib ichkilikbozlik qila boshlashadi. Bir pastdan keyin qarabsizki, biri chiyabo'ridek uvullasa, boshqasi qo'tosdek bo'kirib turibdi. Ayamning aytishicha pashshalar orasidan chiqqan piyanistalar ichishni ana shu odamlardan o'rganishar ekan"[5,104].

Pashshavoyning aytishicha, araqxo'r pashshalarning biri uning dadasi bo'lib, u har kuni kayfi taroq holda ayasi bechorani do'pposlagani-do'pposlagan. Bir-ikki marta akasi dadasi bilan shu masalada aytishib ham qolganlar. Kunlarning birida kunbotarga yaqin qanchalik janjalkash bo'lsa ham ular uchun aziz bo'lgan otalari qadahga quyilgan araqqa cho'kib ketib, olamdan o'tadi. Ayasining aytishicha, rahmatli keying paytda haddidan oshib, avvallari aroq yuqi idishlarni yalab yurgan bo'lsa, bora-bora qadahlarga odamlardan oldinroq tumshug' suqadigan bo'lgan. Pashshavoyning ayasi ushbu gaplarni so'zlarkan, sodda pashshalarni yo'ldan ozdirayotgan piaynista odamlarni bo'ralab qarg'ay boshlaydi.

Pashshavoyning odamlardan yiroqqa ko'chib ketish taklifiga uning akasi rad javobini beradi. Akasi oshxona binosi o'zlariniki ekanligi, odamlar u yerga surbetlik bilan kirib kelganini aytib "qismatda borini ko'rish"larini uqtiradi. Pashshavoyning qismat haqidagi so'roviga akasi o'qrayib turib "Enang!" deya javob qiladi. Pashshavoy "Demak akamning boyagi gapini "Enamizni ko'ramiz", deb tushinish kerak bo'ladi"[5,105] deya xulosa chiqaradi.

Pashshavoyning dadasi vafotidan keyin ko'p o'tmay uning ayasiga nonvoyxonadagi tandir yonida yashaydigan qari Pashshadan sovchi keladi. Uning kampirini bir yallachi Qurbaqa kap otib qo'ygan ekan. Pashshavoyning ayasi sovchilarga zarda bilan uyatsiz cholga tul qolgan bironta ltpashshani topinglar deya javob qiladi.

Shu orada Pashshavoy akasining o'rtog'i Layzon gandraklagan cha kirib kelib jon berarkan, akasi va uning o'rtoqlari oq kiyimli odamlar tomonidan sepilgan sassiq doridan o'lganligi xabarini yetkazadi.

Pashshavoy ayasi bilan endi oshxonaga bormay, balki ityaloqda qorin to'ydira boshlaydilar. Bu holni Pashshavoy shunday izohlaydi: "Keksa pashshalar aytgandek, hali hech kim yuvilgan ityaloqni ko'rish sharafiga muyassar bo'lmagan. Shu tufayli hech bir joydan ovqat topilmagan paytda, uzoq o'tirmay yo ityaloqni, yo bo'lmasa bet-qo'li shatmoq bolani axtarib qolamiz"[5,107]. Ammo ityaloqda ovqatlanish vaqtida ustlaridan quyib yuborilgan yuvindi ostida qolgan pashshavoyning ayasi Olaparga yem bo'lib ketadi. Yetim qolgan Pashshavoy kechinmalari hikoyada shunday aks etadi: "Uyga qaytib kelishim bilan yuragimni negadir vahm bosdi. Huvillagan xonada tun bo'yi mijja qoqmay o'tirib chiqdim. Shu damda mendan dunyodagi eng dahshatli narsa nima, deb so'rashsa, "yolg'izlik", deya javob qilgan bo'lardim"[5,107].

Yetim qolgan Pashshavoyni pochchasi va opasi o'z xonadonlariga olib ketadilar. Ular bir badavlat odamning dang'illama uyidagi qimmatbaho javon ortida yashashadi. Pashshavoy tomonidan xonadon tasviri shunday aks ettiriladi: "Xonaga kirib, og'zim lang ochilib qoldi. Devorning eshik va derazadan boshqa hamma joyiga gilamlar qoqilgan, shiftdagi naqshlar ko'zni qamashtiradi, idish-tovoqdan tortib, qoshiq-cho'michgacha – bari yalt-yult qiladi. Borgan kunim katta ziyofatning ustidan chiqib qolibman. O'sha badavlat odam kenja o'g'lining tug'ilgan kunini nishonlash bahonasida o'z ulfatlarini yig'ib katta isrofgarchiliklar qilayotgan ekan. Dasturxonda oymomodan boshqa hamma narsa bor deng"[5,108]. Shu kuni kayfi oshib qolgan mast odamlardan birining qiyqirib stolga mushtlashi tufayli Pashshavoy pochchasining murabbo yalayotgan qari buvisi idishning ag'rab ketishi oqibatida cho'kib o'ladi. Bu esa pochchani "shumqadam" qayin ukaga munosabatining sovuqlashishiga olib keladi. Shu o'rinda O'zbekiston Qahramoni I.G'afurovning "Ey, Yorug' dunyo..." nomli sarguzasht qissasi haqidagi "Bu – yosh adibning birinchi yirikroq kitobi. Bungacha u o'quvchilarga o'zining she'rlari va jajji hikoyachalari bilan tanilgan edi. Anvar Obidjonning she'rlari ham, kichkina hikoyachalari ham o'tkir fikrlarga, topilmalarga, kutilmagan obrazlarga, jozibali va nurlu kulgiga boyligi bilan ko'pchilikning e'tiborini tortgan, adabiyotimizga yorug' fikrli bir ijodkor kirib kelayotganidan darak bergandi"[9,152] degan fikrlari xarakterlidir. Yorug' fikrli ijodkor ijodi mahsuli bo'lgan ushbu hikoyadagi voqealar ham betakror topilmalari, ifoda usuli bilan o'quvchini o'ziga jalb etadi. Bolalarda yuksak axloq, odobning shakllanishiga xizmat qiladi.

Yozuvchi fikricha, bizning atrofimizni qurshab turgan narsalar: hasharotu parrandalar, nabototu hayvonotning keraksizi yo'q. Odamzod o'zi uchun zararli deb bilgan pashshalarning ham bu olamda o'rni bor. Pashshavoyning og'ir sarguzashti, fojiali o'limi o'quvchida achinish va hamdardlik uyg'otadi. Chunki uni yozuvchi odamlar kabi fikrlatadi, so'zlatadi. To'g'rirog'i, uni odam qiyofasiga kiritadi.

Pashshavoy kechmishidagi fojia opasining yelim doriga yopishib qolishi bilan boshlanadi. Opasiga yordamga oshiqqan Pashshavoyni pochchasi kuch bilan qanotlari orasiga qisib ushlab qoladi. Opasiga rahmi kelib, ko'zlarida yosh tirqiragan Pashshavoyga pochchasi bosiqlik bilan voqeani tushuntiradi. Opasiga yordam berishi mumkinligini, lekin unda sevimli pochchasidan ham ajrab qolishini tushuntiradi. Bu voqeadan Pashshavoyning xulosasi shunday: "Sevimli emish! Xullas, kunim shu qo'rqqoqqa qoldi"[5,109].

Deraza tokchasidagi telefonga qo'nib olib, och-nahor holda Olaparga yem bo'lgan rahmatli ayasini eslab yig'layotgan Pashshavoyga pochchasi tanbeh berayotgan paytida xonaga bir kampir ivirsib kiradi. Kampir qo'lidagi charm chilpildoq bilan pochchani kitobga paqqos chaplab qo'yadi. Pochchasining o'limidan Pashshavoy shunday xulosaga keladi: "Shunda o'ylab qoldim – pochchamku, baribir o'lar ekan, o'shanda opamga yordam berib, u bilan birga yelimga qorishib ketaversa bo'lmasmidi? To'g'ri, bir necha kun oldinroq o'lardi, lekin o'zidan yaxshi nom qoldirardi. Uning bu ishini boshqa pashshalar uzoq vaqtgacha bir-birlariga gapirib yurishmasmidi?"[110]. Shu tariqa yozuvchi bolalarni jasorat, oqibatlilik, sadoqat, mehr, vafo kabi fazilatlar bilan tarbiyalashni maqsad qiladi.

Pashshavoy hayot haqida shunday diydi: "Ko'p joylarda bo'ldim. Ahvolingni so'rab, darddosh bo'ladiganlardan ko'ra, seni nohaq do'pposlab yoki beayov masxaralab o'z ko'nglini xushlaydiganlar toifasi ko'proq ekan"[5,110].

Shu asnoda u o'zidan picha yoshroq, rahmdil, oliyjanob Pashshaoy bilan tanishib qoladi. Pashshaoyning taklifi bilan qossobxonaga go'shtxo'rlikka kiradilar. Shunda Pashshaoy bir Qovog'arining changaliga tushadi. Bu voqeadan qattiq iztirobga tushgan Pashshavoy shunday xulosaga keladi: "Donolar aytganidek, bu dunyoda istagan cha dushman orttirish mumkin-u, ammo

do'st toppish juda mushkul. Men zo'rg'a bitta do'st topganimda, shu zahotiy oq undan ayrilib qoldim. Eh!... Shu payt jangari akamning qachonlardir aytgan gapi yodimga tushdi "qismatda borini ko'ramiz", degan edi u. Qiziq!"[5,111].

Hikoyaning xotimasida yozuvchi ushbu "roman"ni bir baxtsiz pashshaning cho'ntagidan topilgan yondaftarchadagi estaliklar asosida yozganini aytarkan, ushbu fojiali xabarni ham qistirib o'tadi: "Musibat haqida gapirish qanchalik og'ir bo'lmasin, axborotingiz uchun yana bir narsani aytib qo'yishim shart: o'sha darbadar Pashsha 1978-yilning sakkizinchi avgustida men tanovul qilib turgan qaynoq sho'rvaga tushib fojiali halok bo'ldi..."[5,112].

Yozuvchi mumtoz adabiyotdagi she'riy san'atlardan bo'lgan intoqdan samarali foydalanadi. Ma'lumki, "Intoq... mumtoz adabiyotdagi she'riy san'at, badiiy asarda hayvonlar, qushlar va jonsiz narsalarni xuddi insonlar kabi so'zlatish. Intoq shoirga o'zining kechinmalari, borliqqa munosabati, hayot haqidagi falsafiy mushohadalarini bilvositda ifodalash imkonini beradi"[10,122].

XULOSA

Anvar Obidjon yuqoridagi hikoyalarda qadimgi asotir va afsonalar, ertak va dostonlar an'analaridan ta'sirlanib, o'ziga xos ifoda usulini individuallikni yuzaga keltiradi. Ilk hikoyalari dayoq yozuvchi qator ijodiy izlanishlar olib borib, betakror obrazlar, hayotiy kartina, chuqur falsafiy fikrlar singdirilgan voqelikni yuzaga keltiradi. Asarning hayotiy, jonli, ta'sirchan va jozibador bo'lishini ta'minlaydi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbek tilining izohli lug'ati. 6 jildlik. Ikkinchi jild. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2022. – B. 385. (1036 bet)
2. Xotamov N., Sarimsoqov B. Adabiyotshunoslik terminlarining ruscha-uzbekcha izohli lug'ati. - Toshkent: Uqituvchi, 1979. - B.250. (366 bet)
3. Kuronov D., Mamajonov Z., Sheralieva M. Adabiyotshunoslik lug'ati. - Toshkent: Akademya, 2010. - B. 393-394. (400 bet)
4. Anvar Obidjon. Oltin yurakli avtobola. - Toshkent: Esh gvardiya, 1988. - B.87. (144 bet)
5. Anvar Obidjon. Oltin yurakli avtobola. – B. 89.
6. Solijonov I. Anvar Obidjon poetik o'lami. Monografiya. - Toshkent: Yangi asr avlodi, 2022. - B.58. (215 bet)
7. Abobakirova O. Uzbek bolalar hikoyachiligida badiiy uslub va qahramon masalasi (N.Fozilov, L.Mahmudov, A.Obidjon ijodi misolida): Filol. fan. b'uyicha falsafa d-ri (PhD) diss. avtoref. – Farqona, 2021. – B.19. (55 bet)
8. Karimov N. XX asr adabiyoti taraqqiyotining uzigacha xos xususiyatlari va milliy istiqbol mafkurasi: Filol. fan. d-ri... ilmiy ma'ruza tarzda e'zilatgan diss. avtoref. – Toshkent, 1993. (50 bet)
9. Faqurov I. S'uz tulkinlari // Bolalar o'lamining shaydosi. "Uzbekiston xalq shoiri Anvar Obidjon tavalludiga 70 yil" mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy anjumani materiallari. – Toshkent, 2017. (152 bet)
10. Kuronov D., Mamajonov Z., Sheralieva M. Adabiyotshunoslik lug'ati. - Toshkent: Akademya, 2010. – B.122.